

FOREBYGGELSE¹⁾

Af Nils Christie

Et essay om forebyggelsens tre grundtyper:
fysisk udelukkelse af de truende farer, påvirkning
af individer i ønsket retning og ændringer af de
grundlæggende forudsætninger for at uønsket
adfærd kan finde sted.

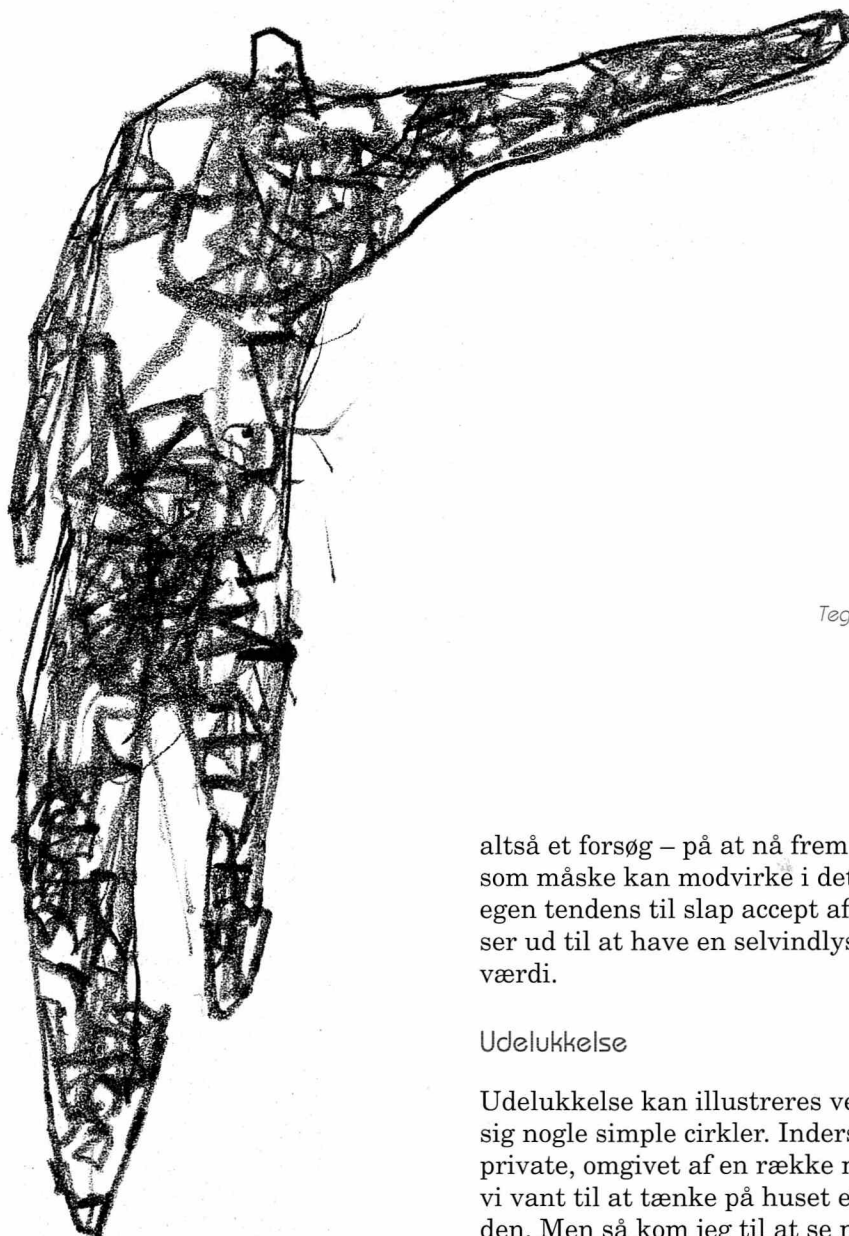
Historien om Hans Brinkers er velkendt i Holland, og måske også blandt os, hvis vi frisker hukommelsen op. Der var storm i Holland, bølgerne slog tungt mod digerne. Oven i købet var der højvande, ja ikke bare højvande, men springflod. Hans var ude ved digerne. Han fik øje på et lille hul hvor vandet stod ind i en stråle. Jord og grus blev revet med, snart ville hullet blive større, digerne ville bryde sammen og landet ville blive oversvømmet. Resolut stak han knytnæven ind i hullet. Satte en stopper for lækagen. Men der var ingen der så ham, så han måtte blive stående hele natten igennem. Men han opnåede sit mål. Hans lille knytnæve forebyggede at vandet opslugte hele området.

Vi ser ham for os, der ude ved digerne. Udenfor er havet, stort, tungt og faretruende. Det vælder ind mod ham. På samme måde som kriminaliteten truer derude. Den er også et hav som presser sig på, en mørk masse, noget farligt, noget vi må beskytte os mod.

Her er vi ved nogle af de første vanskeligheder ved forebyggelsesbegrebet. At forebygge, altså bygge op foran noget. Når der skal opbygges en beskyttelse mod noget,

må dette noget jo være uønsket. På dansk griber man til latin og taler om det kriminal-præ-ventive råd, altså noget der går forud for hændelsen. At hændelsen er uønsket understreges yderligere af at det er "kriminalitet" som der bygges op foran, eller præventeres. Kriminalitetsforebyggelse er David mod Goliath. Jeg vil være på Goliaths side.

Men det går for stærkt. Lad os stoppe op og se nærmere på nogle centrale former for kriminalitetsforebyggende virksomhed. Men det er ikke let at afgrænse begrebet. Forebyggelsesbegrebet er, som Hedda Giertsen (1994) siger, "alt for bredt og alt for snævert". Alt kan kaldes forebyggelse, når det passer dem som bruger ordet, det er "et magisk begreb som samler nationen og åbner pengekassen" (s. 296). Berl Kutchinsky (1990) omtaler fire grundformer for forebyggelse; for det første at skabe *fysiske eller elektroniske barrierer*, for det andet at skabe *indre barrierer* hos menneskene, for det tredje at *reducere behovene*, og for det fjerde at skabe *legale alternativer*. Jeg vælger en lidt anderledes inddeling i tre hovedtyper: Den første går på *fysisk udelukkelse* af de truende farer fra eget territorium. Den anden går på *påvirkning af indivi-*

Tegninger Gert Hansen

der, at hindre at mennesker udvikler sig i en sådan retning at de kan komme til at udgøre en trussel. Den tredje kriminalpræventive mulighed ligger i at *ændre de grundlæggende forudsætninger* for at uønsket adfærd kan finde sted.

Jeg vil koncentrere mig om nogle hovedtræk ved den kriminalitetsforebyggende virksomhed. Noget af det jeg tager op, er allerede påpeget af de forskellige kriminalpolitiske råd i Norden, eller i drøftelser i disse råds regi.²⁾ Dette bliver derfor et essay –

altså et forsøg – på at nå frem til en helhed som måske kan modvirke i det mindste min egen tendens til slap accept af tiltag som ser ud til at have en selvindlysende nytteværdi.

Udelukkelse

Udelukkelse kan illustreres ved at forestille sig nogle simple cirkler. Inderst har vi det private, omgivet af en række mure. Her er vi vant til at tænke på huset eller lejligheden. Men så kom jeg til at se mig omkring, som jeg sad der i stuen og skrev. Soveværelsesdøren var lukket. Den inderste cirkel i det moderne liv er *rummet* – a room for oneself. Da jeg i en fjern fortid skulle have bygget et udendørs das ved sommerhytten, spurgte snedkeren om vi ville have et en- eller tosæders – dvs. med to huller ved siden af hinanden. Jeg angrer stadig at jeg, grebet af moderniteten, kun bad om ét hul. I vores ikke så fjerne fortid sov de fleste i den samme seng, de fleste aktiviteter samledes om et, centralt bord; fødselsøjeblikket var et offentligt anliggende, dødsøjeblikket ligeså. Symbolet på den moderne husholdning er nøglen på indersiden af badeværel-

sesdøren. Soveværelsesdøren behøver ingen nøgle; ingen går derind uden at høre til eller være specielt inviteret.

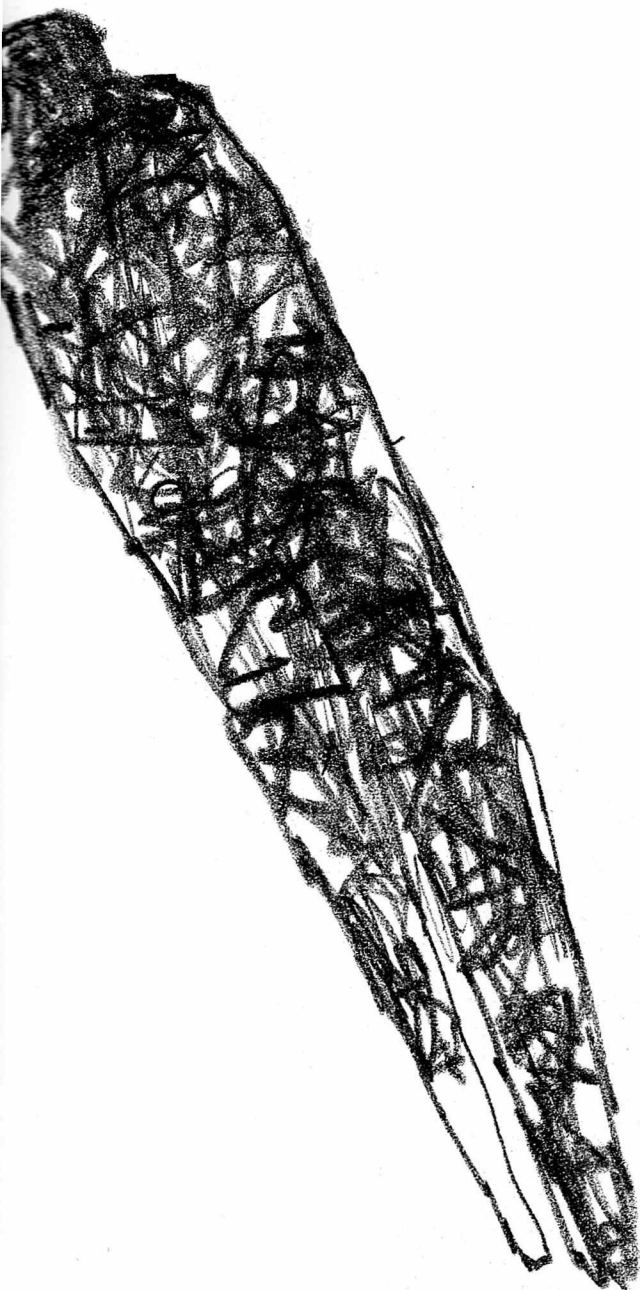
Den inderste beskyttende ring slås om den enkelte, til nød om parret, eller i småbørnsfamilier måske om dem alle. Men så kommer en stærk ring. Denne gang rundt om huset eller lejligheden, the apartment, *appartement*, ja netop, det adskilte. Jeg har været inviteret hjem til mennesker med to låse og til og med jernbeslag på tværs af yderdøren. Folk som bor i eget lille hus har lås på vinduerne, lydalarm og direkte opkobling til politistation eller privat vagtselskab. Og flytter de fra det lille hus, det lille fort i skoven, angiver de nogle gange at grunden er, at de vil ind i en boligblok hvor de er bedre beskyttet fordi der kun er én dør ind til lejligheden. Yderdøren er koblet til et kaldeanlæg og måske også TV-overvåget så man kan se hvem der beder om at blive lukket ind. Finn Carling (1974) har skrevet en novelle hvor en søster i nød ikke blev lukket ind fordi fjernsynsbilledet af den nødstedte uden for døren var for uklart. Men boligblokken kan også sikres på andre måder. Den latinske tradition er portnerkonen. Mange steder er hun nu "videreudviklet"; først ved at blive til en han, derefter ved at manden blev bevæbnet, så ved at han blev flyttet ud i et lille vagttårn uden for porten, men i forbindelse med et højt trådhegn eller en mur hele vejen rundt om boligblokken, og så ved at denne ydre mur eller hegn får pigtråd på toppen, eller som jeg også har set det, ved at der placeres et elektrisk hegn ovenpå muren. Projektørerne på muren eller hegnet er selvfølgelig tændt hele natten, samtidig med at TV-kameraer i forbindelse med skærme i vagttårnet hele tiden giver skarpe billeder af hvad der foregår hele vejen rundt om blokken. Så vi kan sætte en tydelig cirkel rundt om huset. Den afspejler bare hvad der allerede mange steder er sat i praksis.

Og vi kan slå flere ringe. I overensstemmelse med ledende teoretikere og praktiskere inden for kriminalitetsforebyggelse kan vi også sætte en cirkel rundt om hele boligkvarteret. Kvarteret eller hele nabolaget bør indrettes så man kan se hvem der er hvem, eller måske snarere hvem der ikke er hvem, hvem som ikke hører til. Oversku-

elige gader uden krinkelkroge hvor ukendte kan gemme sig, kantsten mod fortovet som markerer at græsset indenfor er privat ejendom. Endnu en mulighed ligger i at give det offentlige rum status som privat område. Når indkøbsgader og hele kvarterer bliver privatiserede, så bliver det nemmere at udøve kontrol. Som Bottoms og Wiles (1996) peger på, gør denne konvertering det muligt at holde uønskede personer væk. Den ædru omstrejfer eller bums kan ikke nægtes at gå på Kungsgatan eller Strøget eller Esplanaden, men hvis gaden bliver halvprivat, har han ingen selvfølgelig ret til at være der.

Men andre løsninger er også mulige. Pæne kvarterer kan afskærmes ved at der, som i Los Angeles, lægges motorveje mellem dem og nærliggende slumkvarterer. Eller endnu nemmere: Bænkene på busholdepladserne kan laves så korte at ingen fristes til at lægge sig på dem. Andre offentlige bænke hvis man da overhovedet drister sig til at have sådanne, kan udformes så de kun egner sig til at sidde på i kort tid. På Hovedbanegården i København har man fjernet de fleste bænke i den store hal, og samtidig indført forbud mod at sætte sig på gulvet. Da bilerne kom til New York blev det betragtet som et stort hygiejnisk fremskridt.

Byen måtte bygges om. Bilerne fjernede svinenes livsgrundlag. Gaderne blev asfalteret og svinestierne blev mere værd som byggegrunde til lejekaserner. Hestepærerne forsvandt også. Før i tiden måtte man gå i søstøvler på Fifth Avenue. Og fremskridtene fortsætter, nu under kriminologers lederskab i kampen mod de knuste ruder – *the theory of the broken windows* – og i kampen mod dem som mærkeligt nok ser ud til helst at ville leve der hvor vinduerne er knuste.

Kampen for det kriminalitetsfrie rum har to mulige yderpunkter. Det ene er at lukke de uønskede totalt ude, hvilket i praksis betyder at lukke dem inde i et fængsel. Det andet er at spærre sig selv inde. Den første løsning afspejles i det der netop nu foregår i New York. Det er at føre tanken om kriminalitetsforebyggelse helt ud i sit yderpunkt. Det er nemmere at opdæmme en bæk end en å, det er lettere at opdæmme en å end en flod, det er mere effektivt at arrestere én der snyder i tunnelbanen end en som i andre sammenhænge sikkert både skyder og bedrager, det er mere effektivt at stoppe en tagger end den røveriske overfaldsmand han snart vil blive, og det er under alle omstændigheder et gode at arrestere folk som drikker og senere urinerer på gaden. Man kunne, som Hannu Takala sier i *Apropå* (1997, s. 41-42) have satset på offentlige urinaler fremfor politi, men så var man jo ikke blevet fri for *de uønskede*. Ud fra gartnerstatens tankegang – jeg anvender her Zygmunt Baumans begreb (1997) om at statens centrale opgave er at sørge for at få fjernet ukrudtet – er indespærring selvfølgelig langt mere egnet end det som bare vil være en *vedligeholdelse* i form af urinaler, en vedligeholdelse som gjorde det muligt for de uønskede at forblive på gaden. USA har snart et fangetal på 2 millioner, Rusland har 1,3 millioner. Jeg har redegjort for dette i en artikel om "Straffens geografi" (Christie 1997). Intet tyder på at væksten vil standse. For mig står denne udvikling som præventionstankens yderpunkt.

Det andet yderpunkt i bestræbelserne på at skabe det kriminalitetsfrie rum er beskrevet af Flemming Balvig (1995). Konkret gælder det et område i udkanten av Sacramento, hovedstaden i Californien, men den samme løsning genfindes andre steder, i og

uden for USA. I stedet for at lukke de uønskede ude fra nabolaget, lukker man sig selv inde. Man sætter ikke bare en mur om boligblokken, men om hele kvarteret, og sørger for at portvagterne kun lukker dem ind som har gyldig passérseddel eller andre håndfaste beviser på at de har ret til at komme ind. Flemming Balvig fik ikke adgang i første forsøg, og det forstår jeg godt når jeg læser hvad han senere skrev. Men Sacramento-løsningen er naturligvis i fuld overensstemmelse med hvad staterne overalt foretager sig. De rige i Sacramento forebygger kriminalitet ved at slå en ring om sig selv. På samme måde slår stater, især de rige stater, ringe om sig og forsøger at holde de fremmede ude. Lige nu slår Europas allerrigeste lande sig sammen for at holde alle fremmede ude fra deres territorier. Dæmningen skydes længere ud i havet. De nye lande må for at være med, love at bygge lige så sikre dæmninger og at hjælpe hinanden med at holde det uønskede væk inden for digerne. Hvis kriminologerne ønskede at være idé-imperialister kunne vi sige at det var os der havde opfundet Schengen-aftalen! Tanken om kriminalitetsforebyggelse er den sejrende tanke, de sejrendes tanke. Thomas Mathiesen (1997, 1998 A) har med sin stædige kritik af Schengen, rejst et helt centralt tema.

Hermed et vi færdige med cirklerne. Men alligevel ikke helt; vi må tilbage til den inderste cirkel. Badeværelset er låst, soveværelset er helligt. Det er kun fantasien der sætter grænser for hvad der kan ske her. Måske er der nogen som bliver slået bag døren, eller seksuelt krænket. Måske er der nogen som ikke får ordentlig pleje og omsorg. Derfor er der her en modgående bevægelse i gang. Udelukkelsen af de sædvanlige fører til statskontrollørernes indmarch. Det er helt naturligt. Privatiseringen, eller som romerne kaldte det, *de-privatringen*, medfører at det er vanskeligt at etablere en magtbalance i de lukkede rum. Derfor stilles der krav om at systemerne må kunne tvangsåbnes for at hjælpe de svage parter. Politiet bliver funktionel ækvivalent til storfamilien, de gammeldags bofæller, eller de årvågne naboer. Kvinden bliver anmelder, i England bliver hun fængslet hvis ikke hun opretholder anmeldelsen,

og manden bliver at regne som voldsmand eller sædelighedsforbryder. Fortsatte lovbrud forebygges mest effektivt ved at manden får permanent ophold i en lukket institution og gennem opslag i kvarteret om hvem han er og hvor han bor hvis han på et tidspunkt bliver løsladt, i mindre ekstreme tilfælde ved at han får forbud mod at nærme sig området. En anden variant, hvis sagen endnu ikke er blevet en sag for statskontrollørerne, er at kvinden flytter hen til krisecentret, og derfra videre til en godt aflåst bolig for sig selv. For kvinder uden andet socialt netværk end familien betyder dette en social død. Rachel Paul ved Institut for Kriminologi i Oslo er i gang med et studie af indiske og pakistanske alternativer til denne løsning.

Der går en linje gennem det som indtil nu er beskrevet. Det der falder én ind er ord som udstødelse, udskillelse, frasortering, apartheid. Man slår ring om sig og sit og fjerner de fremmede, de farlige, fra sin nærhed. Internering er den naturlige konsekvens af denne form for kriminalitetsforebyggelse. Visse former for internering har desuden et dobbelt formål. Jeg tænker på almenpræventionen. Det er interessant et registrere, hvordan de forskellige kriminalpræventive råd i Norden *ikke* beskæftiger sig med almenprævention, *ikke* er fortalere for den og *ikke* gør noget stort nummer ud af at ønske højere straffe. Tilhængerne af almenprævention agiterede jo for forebyggelse længe før vi fik nedsat råd for denne virksomhed. Almenpræventionen er en udkrystallisering af vigtige aspekter af forebyggelsestanken. Man piner den ene for at andre ikke skal gøre det samme som den pinte. Dette er kriminalitetsforebyggelse i første potens. Hvorfor står det ikke som punkt nummer et i rådernes virksomhedsplaner? Det spørgsmål vender jeg tilbage til. Men først skal vi se nærmere på en anden præventionstanke, nemlig:

Tanken om den skæve sjæl

Igen en indlysende tanke, denne gang i pagt med Bibelens ord. Lad de små børn komme til os, så skal vi rette op på fejlprodukterne, og de vil vokse op og blive værdifulde borgere i landet. Eller, hvis de er lidt

ældre, lad os med Det sociale Udvalgs eller behandlingsprofessionernes hjælp, rette op på de defekter de allerede måtte være blevet påført. Eller, hvis de oven i købet allerede er snublet over straffelovens bestemmelser, lad os sætte ind med omfattende tiltag for at føre dem tilbage til kredsen af lovlydige borgere.

Man må sandsynligvis måle bogreollængden i kilometer når det drejer sig om litteraturen om disse bestræbelser. Meget er hurra-meldinger fra behandlere. Lars og Lise fik det bedre efter et eller andet tiltag blev sat ind, kriminalitetstruede unge blev indhegnet, opholdet på Solglimt betød et afgørende vendepunkt.

Men ind imellem hurra-meldingerne lyder også en anden og mere dystertone. Helt tilbage fra Cambridge-Sommerville-studiet kommer der små udbrud om at det ikke altid går så godt. Cambridge-Sommerville – det var det elegante og gigantiske eksperiment hvor man gav halvdelen af de kriminalitetstruede unge maksimal psykoterapeutisk og praktisk hjælp, og den anden halvdel ingenting. Og så gik det bedst med den anden halvdel (McCord 1959).

Sikker er sagen ikke. Man kan vist ikke længere ud fra de bedst kontrollerede undersøgelser bastant konkludere at intet virker, nothing works (Martinson 1974). Noget ser ud til at virke. Lidt. Men det må samtidig kunne fastslås at genopretningen af de skæve sjæle næppe er kongevejen til kriminalitetsforebyggelse. Det hænger sammen med to forhold:

For det første ved vi ikke hvem der har det største behov for indsatsen, vi ved ikke hvilke børn der behøver en ekstra indsats og hvilke der klarer sig selv uanset handicap. Mælkebøtte-børnene kalder vi dem, efter de planter som på trods af alle odds bryder sig vej gennem asfalten. Blandt de ældre, blandt dem hvor man ønsker at forebygge en gentagelse af alvorlig kriminalitet, gør der sig det samme forhold gældende. Vi har ikke evnen til at forudsige farlighed – og vil heller ikke få den så længe mennesker er mennesker og derfor har evne og vilje til at vælge, jf. her f.eks. Mathiesen (1998 B) og for psykiatriske patienter Rund (1997).

Det andet forhold som vanskeliggør fore-

byggelse, ligger i at den hånd der hjælper også brændemærker. At forebygge kriminalitet minder om kriminalitet. Lad os tage udgangspunkt i unge. Vi ved at de fleste unge som får problemer med f.eks. brug af stoffer, også har en række andre problemer. De vil ofte have flere tidlige sår i sjælen, de er mere fattige end flertallet, de har mindre netværk end andre unge, færre der kan liste dem ind i arbejdslivet; de har nitten områder hvor de har brug for hjælp. Og så udvælger man område nummer tretten, kalder dem narkomaner og slæber dem ind i tiltag som er rettet mod denne tilstand. Det er ikke så svært at forstå at det sker. Mange af de problemer som disse unge slås med er fælles for mange. Det ville kræve omfattende samfundsændringer at gøre noget ved dem. Stofmisbrug er både nemmere at afgrænse og mere afskrækkende. Det er meget lettere at få penge til et "narko-center" end til et "unge skal have det godt-center". Det er nemmere at få penge til det Kyvsgaard (1990) kalder sekundærforebyggelse og endnu nemmere til tertiærforebyggelse, end til primærforebyggelse rettet mod alle børn og unge. Der er ganske enkelt penge i kriminalitet. Kan man stille et fald i kriminaliteten eller en af dens afarter i udsigt, er der store muligheder for at få finansieret tiltag som også ud fra andre hensyn kan være meget fornuftige. Mange narko-kollektiver gør et fint stykke arbejde, også med alt det andet som plager menneskene der – lige fra mangel på venner til skrøbelige selvbilleder. Men det er narko der står over døren eller på himlen over husene. Og narko står der brændt i panden på dem der forlader stedet.

Med indsigt i disse forhold er det naturligt at gå et skridt videre og drøfte det vi kan kalde:

Kriminalitetsforebyggelsens ikke-tema

Vi ved godt hvad det er. Det er helheden. Fængslerne er fyldt med fattigfolk, nogen er lidt skævere end andre. De velstående skæve kommer andre steder hen. Det er jo tydeligt for enhver der vil se det, at den nuværende samfundsudvikling forstærker de handlinger som traditionelt betragtes som kriminalitetsproblemer. Vi ser konturerne

af det endimensionale samfund træde frem; det samfund som sætter indtægt og forbrug i det totale centrum for bestemmelsen af et menneskes position i samfundet, og hvor det at falde udenfor på disse områder betragtes som noget meget farligt. Der findes af og til samfund som er organiseret på en sådan måde, at de belønner i forhold til mange livsområder; for håndværksmæssig dygtighed, for at være lærd, at være sød eller sagtmodig, for at kunne fortælle historier så nogen gider lytte. Ofte giver sådanne samfund oven i købet løfter om løn i det næste liv. Målstrukturen er meget mere enkel i vores samfund. Det er sværere, men sejere at blive en vinder. Måske indebærer det også en stærkere angst for at nogen uberettiget skal tage det fra én som man har opnået. En klog mand i Norge (Aarnes 1998) sagde det forleden på denne måde i et interview:

“Jeg kaller det økonomisk vold når rike mennesker bygger sig hytte til 20 millioner i bygdesamfund. Når de som bor der ikke er like rike, skapes det forbilder og målsetninger blant lokalbefolkningen som ikke er knyttet til dypere kulturelle verdier, sier han.

Han mener at den generelle elitekulturen som råder i samfunnet bygger på falsk status. Han nevner blant annet eliteidretten og skjønnhetsidealene i samfunnet som eksempler på slik elitetenking.

– Elitekulturen skaper skam blant de som mener at de ikke kan matche idealene sine. Det er en stor kulturoppgave å avsløre de falske forbildene, mener Aarnes.”

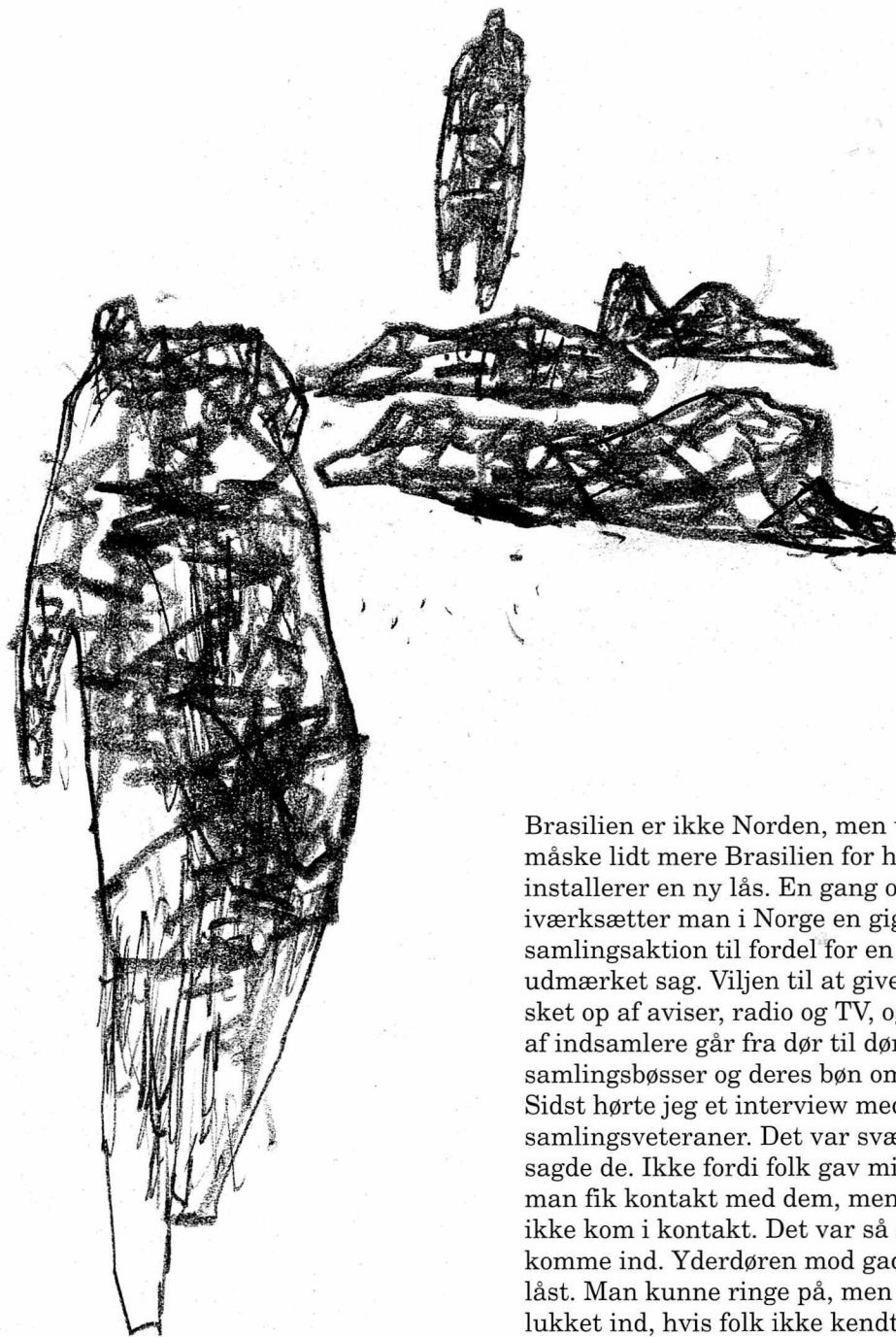
Ingrid Sahlin (1997) siger i et interview noget om ændringerne i de sociale forudsætninger for børns gode liv:

“Förut ansågs till exempel att trygga uppväxtvilkor var av yttersta vikt för barn och ungdomar. – Detta betraktelsessätt har i grunden förändrats i samband med att all social verksamhet har skurits ned och tvingats in i ett lönsamhetstänkande. När de reguljära samhällsverksamheterna försvagades innebär det egentligen motsatsen till brottsförebyggande insatser. Men detta talar ingen om, eftersom det inte finns en vokabulär för en sådan inverterad brottsprevention.”

Man kan sige at den kriminalitetsforebyggende virksomhed er samfundsbevarende. Det er der jo ikke noget galt i. Men man kan også vælge en lidt anden formulering; man kan sige at den er samfundsforstærkende. Den gør os til mere af det vi i forvejen er. For at belyse dette må jeg vende tilbage til mit første punkt om den kriminalitetsforebyggende territoriale virksomhed. Til apartheid.

Apartheid

Jeg var for nylig en tur i Brasilien og nød det gode liv på stranden i Rio, og det ikke helt så gode liv i den sydende heksegryde som Sao Paulo repræsenterer. Der er vist 12 millioner indbyggere. Men jeg opdagede jo at blandt dem jeg mødte, i mine kredse, havde man enkelte fælles erfaringer. Første gang jeg hørte om dem, forstod jeg ikke symbolikken. Jeg kører altid med airconditionen tændt, sagde en kvinde i Rio. Senere var der en anden i Sao Paulo der aldrig standsede ved rødt lys om natten, sjældent om dagen heller. En tredje observation fra Sao Paulo; der var meget få småbørn og heller ikke lidt ældre som solgte saft eller pudse bilruder sådan som man ellers oplever det i andre latinamerikanske storbyer. Forklaringen på alt dette var angsten for kriminalitet. Bilruderne måtte aldrig rulles ned og bilerne aldrig standses fordi der var så mange røvere. På den måde lukkes mulighederne for salg og service for de unge. En som interviewede mig til et juridisk tidsskrift, hun var fuldtidsaktivist for fangers rettigheder, fortalte i forbifarten at hun havde været udsat for røveri otte gange. En kollega havde også været ude for det ofte, sidst af en kvinde som holdt et barberblad mod hendes hals. Offeret havde ikke aircondition og hendes bilvindue stod åbent. Men så fik hun nok. Hun havde netop forelæst, var træt, udslidt og svedig, på vej hjem for at give sine sultne unger mad. Nu må det være nok med det her røveri, sagde hun opgivende til røveren, og satte bilen i gear. Kvinden med barberbladet trak forskrækket armen til sig og gik hovedrystende op på fortovet. Hun var uforskyldt kommet ud for et offer uden ordentlig opdragelse. Selv tog jeg hen til politiarresten. Den lå

side om side med et syv-otte etagers hotel. Eneværelser og dobbeltværelser. I arresten delte 70 mænd et rum. Dante ville ikke have troet sine egne øjne.

I disse byer forebygger man med lukkede bilvinduer, elektriske hegn, vagter med geværer og ubeskrivelige fængselsforhold. Man holder på det man har med de midler der er til rådighed. Lidt uden for betonkollenserne, oppe ad bjergskråningerne, skimter man favellaerne, fattigfolkenes selvbyggede kvarterer.

Brasilien er ikke Norden, men vi bliver måske lidt mere Brasilien for hver gang vi installerer en ny lås. En gang om året iværksætter man i Norge en gigantisk indsamlingsaktion til fordel for en eller anden udmærket sag. Viljen til at give bliver pisket op af aviser, radio og TV, og tusinder af indsamlere går fra dør til dør med indsamlingsbøsser og deres bøn om penge. Sidst hørte jeg et interview med nogle indsamlingsveteraner. Det var sværere nu, sagde de. Ikke fordi folk gav mindre, hvis man fik kontakt med dem, men fordi man ikke kom i kontakt. Det var så svært at komme ind. Yderdøren mod gaden var aflåst. Man kunne ringe på, men blev ikke lukket ind, hvis folk ikke kendte én. Man har jo et ansvar for naboerne, og kan ikke bare uden videre slippe ukendte tiggere ind i opgangen.

Et almindeligt spørgsmål blandt dem der forsker i kriminalitetsforebyggelsens virkninger, er om kriminaliteten bare forskydes. Forebygger man effektivt i nabolag A, flytter den uønskede virksomhed sig så bare til nabolag B? For det meste når man frem til, at det gør den ikke. Men det er ikke hovedproblemet. Problemet er at nabolag B efter en tid også vil sikre sig, og det vil C og D og E og F og de fleste andre også, og så vokser den langsomt frem, den se-

gregerede by. Ti år efter at kriminalitetsforebyggerne gav deres råd er byerne gået endnu nogle skridt i retning af befæstede boligblokke, befæstede kvarterer, fæstningsværker som øger afstanden mellem mennesker, gør dem yderligere ukendte for hinanden og øger det som lidt efter lidt måske bliver en berettiget angst for det fremmede. Forskning om kriminalitetsforebyggelse burde efter min mening inddrage en analyse af virksomhedens samlede samfundsmæssige konsekvenser, og også af de bagvedliggende interesser, lige fra interesserne i de statslige råd til interesserne i den private industri.

Her vil jeg et øjeblik tænke tilbage til den klassiske kriminalitetsforebyggelse, straffen. Især straf som almenprævention. Som nævnt interesserer de kriminalpræventive råd sig ikke for dette. Det virker tværtimod som om de vil lægge afstand til pinen, til den tilsigtede påføring af lidelse. Kriminalitetsforebyggelse er noget godt, ene og alene godt. Men på den måde mister man forbindelsen til en værdifuld side af den gammeldags europæiske strafferet; bevidstheden om at tiltag også har skadelige virkninger som må holdes i skak. Kriminalitetsforebyggelse kan medføre omkostninger som ligger langt udover de synlige i form af løn til vagter og betaling for elektronik. Måske burde man forbyde butikker at ansætte private vagter, så de blev nødt til at ansætte personale i stedet. Af samme grunde burde man måske pålægge alle der transporterer over et vist antal passagerer at have en levende konduktør tilstede, så man kunne begrænse angsten de steder hvor mennesker nu sidder alene og ser på hinanden ved nattetid. Men så snart en sådan tanke er udtalt, kan vi høre hvor naïv den er. For de gamle ideer om forholdsmæssighed er forladt, selv inden for straffereinstitutionen. William Bratton, chef for zero-tolerance aktionen i New York, startede det hele som chef for tunnelbanepolitiet. I en ulidelig selvforherligende tone beskrives fremgangsmåden (Bratton og Knobler, 1998). Snyderne i tunnelbanen bliver arresteret, lagt i håndjern og stillet op i lange rækker på perronen mens nye tunnelbanetog passerer, flere havner på håndjernsholdet, og efter en passende lang offentlig

fremvisning marcherer man af sted med snyderne i samlet flok, op til et provisorisk retslokale på hovedgaden. Blandt de arresterede finder man enkelte som er eftersøgt for andre forhold. De bliver umiddelbart fængslet. De andre idømmes bøder. Betales bøderne ikke inden for korte frister, bliver de opsøgt i hjemmet, gerne klokken tre om natten med kraftig bankning på yderdøren. En konduktør i hver vogn kunne ikke have klaret det samme job. Konduktører i undergrundsbanen ville bare få folk til at betale. I Bratton-udgaven får man kontrol med underklassen. Og samtidig spreder man stolthed i politikorpset.

En farlig tanke i en farlig tid

Måske kan man sige at forebyggelsestanken er specielt farlig i vor tid. Det skyldes to forhold:

Den er først og fremmest farlig i vor tid fordi også retsvæsenet er præget af moderniteten. Vi ser i alle moderne industrisamfund en stigende tendens til det Simon (1996) kalder "Government through crime". Det endimensionale samfund styrer i høj grad gennem retssystemet. Velfærdssystemet går ned, nul-tolerancen går op. Det handler ikke om gengældelse mod dem der urinerer på gaden. Det handler om at blive fri for dem, nøjagtigt ligesom vi i Finland, Sverige og Norge tidligere brugte indtagelse af alkohol på offentlige steder som grund til at internere fattigfolk. Bottom og Wiles (1996) peger i en vigtig artikel på, at den gammeldags, ineffektive stat var udformet sådan med vilje. Langsommeligheden, funktionsopdelingen, retssikkerhedsgarantierne, betragtningerne om forholdsmæssighed, dommernes uafhængighed havde alle beskyttelsesformål. Som de siger (s. 33):

"All this was intended to prevent abuse, and the capture of the State by vested interests. One consequence of these institutional arrangements was deliberately to create inefficiencies in the State's arrangements, but this was seen as an acceptable and indeed necessary price to pay for greater gains elsewhere. An important result of late modernity is that the pre-eminence of the nation-state is eroded ... and its overriding power declines. Simultaneously, late moder-

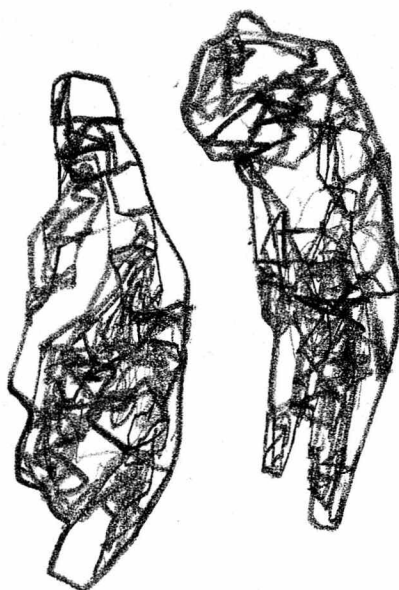
nity, with its information-driven concerns, highlights the system inefficiencies which were historically built into the operation of the State.”

Forebyggelsestanken er også af en anden grund specielt farlig i vor tid. Den er specielt farlig fordi kriminaliteten er specielt nyttig. I vor tid har det politiske system givet styringen af det centrale virksomhedsområde i vores endimensionale samfund fra sig. Det politiske system har givet styringen af centrale dele af det økonomiske liv fra sig. Det er ikke koncessionslove, arbejdstidsbestemmelser, fordelingspolitik, skatteniveau, støtteordninger til truende industrier eller kontrol af importeret svinekød der står på dagsordenen. Alt dette afgøres andre steder, udenfor. Fifler vi med fordelingspolitik eller beskatning af virksomheder så flytter de, piller vi ved handelsvilkårene får vi nej fra EU, vil vi slippe af med landminerne siger USA nej. Så er det nemmere med kriminaliteten. Her er en arena hvor man kan demonstrere handlekraft, så meget desto vigtigere jo færre andre arenaer der er til rådighed.

Hovedlinjerne i kriminalitetsforebyggelsen er i fin overensstemmelse med den generelle samfundspolitik. Apartheid, og så at tage vare på nogle skæve sjæle. Men ikke noget med at pille ved de grundlæggende forhold. Kriminalpræventiv virksomhed er brugbar til at fremme den generelle angst. Man skaber en todeling og bygger mure imellem. Indenfor er de gode liv, vores liv. Udenfor er de onde liv, de truende farer. Præventionstanken opmuntrer til eksternisering, udskillelse, adskillelse. Vi kan ikke så godt have et kriminalpræventivt råd til forebyggelse af os selv, eller dele af os selv. Eller, på samfundsniveau; det er ikke så let at forestille sig en kriminalitetsforebyggende virksomhed som siger at kriminaliteten er en del af samfundets organisme, en del af ordninger som vi alt i alt er glade for og ikke kunne tænke os at undvære. Eller ligefrem i et perspektiv som jeg selv arbejder med for tiden; ved at bygge en mur mod det farlige, ved at spærre det ude, befæster man selvfølgelig forestillingerne om at det derude er noget farligt, noget man skal støde fra sig. Og ved efterfølgende at kalde det kriminalitetsforebyggelse, forankrer man

den besynderlige tanke at kriminalitet findes. Det gør den. Og det gør den ikke. Af mange grunde, hvoraf behovet for at forstå er den ene, kan det være frugtbart at indtage det standpunkt at kriminalitet ikke findes. Handlinger findes. Under givne betingelser giver vi handlingerne den mening at de er uønskede. Og under yderligere givne betingelser kan vi give de uønskede handlinger den mening at de er kriminelle. Men de kunne betragtes helt anderledes hvis de foregik inden for sundhedssektoren, i familiesektoren, blandt vækkelsesprædikanter eller i cirkus for den sags skyld. Handlinger er ikke, de bliver. Og den vægt der lægges på kriminalitetsforebyggelse hjælper handlinger til at blive kriminelle. Givet den mening fæstner strafferetsvæsenet sit greb om handlingen.

Vi befinder os midt i en fornyet bølge af kriminalisering, ind i soveværelserne og ud i parkerne for at praktisere læren fra New York, eller ind i skolerne hvor lærere opfordres til at melde elever til politiet – før var de rødder, nu bliver de kriminelle for de samme handlinger. Hvis bevarelse af det civile samfund anses som et vigtigt mål, bør man betragte organisationer til forebyggelse af kriminalitet med mistænksomhed, og deres iværksatte tiltag bør vurderes i et langsigtet perspektiv.

LITTERATUR

- Balvig, Flemming: *Kriminalitet og social kontrol*, København 1995.
- Bauman, Zygmunt: *Moderniteten og holocaust*. Oslo 1997. Originaludgave 1989.
- Bottoms, Anthony E. og Paul Wiles: *Understanding Crime Prevention in Late Modern Societies. I: Preventing Crime and Disorder. Targeting Strategies and Responsibilities*. Red.: Trevor Bennett. Cambridge 1996.
- Bratton, W. med Peter Knobler: *Turnaround*. N.Y 1998.
- Carling, Finn: *Fiendene*, 1974.
- Christie, Nils: *Straffens geografi*. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, bd. 84, nr. 2 1997.
- Giertsen, Hedda: "Forebyggelse av kriminalitet". *Altfor bredt og altfor smalt*. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 1994, s. 295-313.
- Jon, Nina: *Forebygging av kriminalitet*. Kap 24, s. 400-407. I: *Kriminologi*. Red.: Liv Finstad og Cecilie Høigård, Oslo 1997.
- Kyvsgaard, Britta: *Men der er da noget, der virker. I: Forebyggelsens veje og vilde veje*. Kriminalistisk Instituts Stencilserie nr. 58. Red: Britta Kyvsgaard, Annika Snare og Preben Wilhjelm, København 1990.
- Kutchinsky, Berl: *Kriminalitet og fire slags forebyggelse. I: Forebyggelsens veje og vilde veje*. Kriminalistisk Instituts Stencilserie nr. 58. Red. Britta Kyvsgaard, Annika Snare og Preben Wilhjelm, København 1990.
- Martinson, R.: *What Works? Questions and Answers about Prison Reform*. The Public Interest, 1974, 34, s. 22-54.
- Mathiesen, Thomas: *Schengen, Politisamarbeid, overvåking og rettssikkerhet i Europa*, Oslo 1997.
- Mathiesen, Thomas: *Mot et integrert overvåkingssystem i Europa. I: Ret og skønsomhed i en overgangstid*. Festskrift til Agnete Weis Bentzon. Redigeret af Blume, Peter og Kirsten Ketscher. København 1998 A.
- Mathiesen, Thomas: *Selective Incapacitation Revisited*. Law and Human Behavior, August 1998 B.
- McCord, William, Joan McCord og Irving Kenneth Zola: *Origins of Crime. A new evaluation of the Cambridge-Sommerville Youth Study*. N.Y. 1959.
- Rund, Bjørn Rishovd: *Kan voldsutøvelse hos psykiatriske pasienter forutses? I: Vold og psykiatri – om forståelse og behandling*. Red: Krøvel, Bernt, Bjørn Rishovd Rund og Elisabet Rør. Oslo 1997.
- Sahlin, Ingrid: *Brottsforebyggende har etiske risiker*. Interview med hende i Apropå 1997, nr. 56, s. 30-34.
- Simon, Jonathan: *Governing through crime*. Manuskriptudkast 1996.
- Takala, Hannu: *Ordning i stadsmiljön inte bara en polisfråga*. Apropå, 1997, nr. 56, s. 41-42.
- Takala, Hannu: *Urban criminality and built environment. CPTED in Finland*. Foredrag på EU-Conference on crime prevention towards a European level, 11-14 May 1997, Noordwijk, the Netherlands.
- Aarnes, Ashbjørn. Interview i Universitas, 11. marts 1998, s. 8-9.

Noter:

1. Et noget bearbejdet foredrag holdt på et forskerseminar arrangeret af Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi, Finland 1998. Tak til konferencedeltagerne for input efter foredraget, og til Louk Hulsmann, Heidi Mork Lomell, Hedda Giertsen og Nina Jon for overvejelser og referencer på forhånd.
2. Et særligt interessant eksempel på parallelle ræsonnementer til mine egne finder jeg i Hannu Takalas (1997) analyse af "Urban criminality and built environment".

Artiklen har i 1999 været bragt i *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. Her oversat til dansk af Pernille Jensen.